

	Фаховий коледж Приватного вищого навчального закладу «Медико-Природничий Університет» м. Миколаїв СИЛАБУС
Навчальна дисципліна	Соціальна медицина
Освітньо-професійна програма	Медсестринство
Освітньо-професійний ступінь	Фаховий молодший бакалавр
Спеціальність	223 Медсестринство
Галузь знань	22 Охорона здоров'я
Статус дисципліни	Обов'язкова
Форма навчання	Очна
Рік навчання/семестр	III рік, семестр 6
Кількість кредитів ECTS/ Обсяг	Кредитів 4 усього годин 120 лекції 18 практичні 38 самостійна робота 64
Викладач ПП	Брик Г.Ю.
Е-mail, контактний телефон викладача	
Посилання на сайт	
Консультації	За графіком впродовж навчального року
Анотація до курсу	Дисципліна «Соціальна медицина» включає в себе інформацію щодо змісту і значення науки соціальна медицина, стану здоров'я та відтворення населення, медичної статистики та використання її методів та інструментів в соціальній медицині, організації надання медичної допомоги населенню в нашій країні. Предметом вивчення навчальної дисципліни є: предмет та метод методичної статистики, організація надання медичної допомоги населенню в Україні, стан здоров'я населення та показники, що його характеризують.
Мета та завдання курсу	Метою викладання навчальної дисципліни «Соціальна медицина» - вивчити динаміку здоров'я населення, окремих його суспільних, професійних і вікових груп, чинники, які спричиняють зміни та патологію у стані здоров'я суспільства. Основними завданнями програми — засвоєння студентами теоретичних знань, урахування найактуальніших даних, та практичних умінь. У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен: знати: теоретичні основи організації охорони здоров'я в Україні; проблеми та етапи реформування існуючої системи охорони здоров'я в Україні; чинне законодавство України про охорону здоров'я та нормативні документи, що визначають діяльність

	закладів охорони здоров'я; кваліфікаційні вимоги, права та обов'язки фахового молодшого бакалавра. Посади, які має право посідати фаховий молодший бакалавра; основи страхової медицини та медичного страхування; основну обліково-звітну документацію лікувально-профілактичних закладів, правила її оформлення; організацію статистичного обліку, методику розрахунку та аналізу статистичних показників; показники здоров'я населення та залежність цих показників від впливу чинників навколишнього середовища; демографічну ситуацію в Україні, регіоні; методику аналізу ефективності амбулаторно-поліклінічної допомоги; основи здорового способу життя, форми і методику медико-гігієнічного навчання та виховання населення. Студенти повинні вміти: вести медичну обліково-звітну документацію на своїй ділянці роботи; складати план роботи, звіт; володіти методикою обчислення, аналізу, графічного зображення показників діяльності лікувально-профілактичних закладів; організовувати і проводити роботу з пропаганди здорового способу життя, планування сім'ї; розробляти пропозиції щодо охорони здоров'я населення і оздоровлення навколишнього середовища; використовувати нормативно-довідкову літературу в процесі виконання своїх фахових обов'язків. Студенти мають бути поінформовані про: історію створення Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), її структуру, завдання та програми; діяльність організації Міжнародного Червоного Хреста і Червоного Півмісяця та Червоного Хреста України; методику розрахунку вартості медичної послуги пацієнтові.
Програмні результати навчання	
У результаті вивчення навчальної дисципліни « Соціальна медицина» у здобувача освіти будуть сформовані наступні компетентності: загальні компетентності: ЗК 1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні. ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя. ЗК 3. Усвідомлення рівних можливостей та гендерних проблем. ЗК 4. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях. ЗК 6. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності. ЗК 8. Здатність до міжособистісної взаємодії. • спеціальні (фахові, предметні) компетентності: СК 1. Здатність до застосовування професійних стандартів та нормативно-правових актів у повсякденній медичній практиці. СК 2. Здатність до вміння задовольняти потреби пацієнта протягом різних періодів життя (включаючи процес умирання), шляхом обстеження, діагностики, планування та виконання	

медичних втручань, оцінювання результату та корекції індивідуальних планів догляду та супроводу пацієнта.

СК 4. Здатність до співпраці з пацієнтом, його оточенням, з іншими медичними й соціальними працівниками на засадах сімейно-орієнтованого підходу, враховуючи особливості здоров'я чи перенесені хвороби та фізичні, соціальні, культурні, психологічні, духовні чинники і фактори довкілля, здійснювати санітарно-просвітницьку роботу.

СК 6. Здатність до роботи в мультидисциплінарній команді при здійсненні професійної діяльності, для ефективного надання допомоги пацієнту протягом життя, з урахуванням усіх його проблем зі здоров'ям.

СК 11. Здатність до застосування сукупностей втручань та дій для забезпечення пацієнту гідного ставлення, конфіденційності, захисту його прав, фізичних, психологічних та духовних потреб на засадах транскультурального медсестринства, толерантної та неосудної поведінки.

СК 12. Здатність до безперервного професійного розвитку фахівців у сфері охорони здоров'я (освіта впродовж життя).

СК 14. Здатність до дотримання принципів медичної етики та деонтології.

СК 17. Здатність до застосовування сукупностей практичних умінь та навичок, медичних засобів, втручань і дій у процесі здійснення клінічного обстеження пацієнтів, оцінювання його результатів, діагностування типових випадків найбільш поширених захворювань та станів у пацієнтів різного віку з проведенням медичного сортування.

● **основні завдання навчальної дисципліни на досягнення результатів навчання:**

РН 1. Вільно спілкуватися державною та іноземною мовами для комунікації, ведення медичної та іншої ділової документації.

РН 2. Застосовувати сучасні цифрові та комунікативні технології для пошуку інформації та документування результатів професійної діяльності.

РН 3. Застосовувати основні положення законодавства в охороні здоров'я.

РН 4. Вести медичну документацію за формами, встановленими нормативно-правовими документами.

РН 5. Дотримуватися правил охорони праці та безпеки життєдіяльності.

РН 6. Обирати тактику спілкування з пацієнтами та членами їхніх родин, колегами, дотримуючись принципів професійної етики, толерантної та неосудної поведінки при здійсненні професійної діяльності, з урахуванням соціальних, культурних, гендерних та релігійних відмінностей.

РН 7. Застосовувати паліативну компетентність при роботі з пацієнтами, їх оточенням, медичними та соціальними працівниками під час здійснення професійної діяльності.

РН 8. Вживати заходи спрямовані на створення безпечного лікарняного середовища та дотримання лікувально-охоронного режиму, в інтересах збереження власного здоров'я та зміцнення здоров'я пацієнта .

РН 9. Розпізнавати й інтерпретувати ознаки здоров'я і його змін, хвороби чи інвалідності (оцінка/діагноз), обмежень можливості повноцінної життєдіяльності та визначати проблеми пацієнтів при різних захворюваннях і станах.

РН 15. Надавати консультативну допомогу та здійснювати навчання населення щодо здорового способу життя, наслідків нездорового способу життя, важливості збільшення фізичної активності та здорового харчування, вакцинації; забезпечувати реабілітацію реконвалесцентів та диспансеризацію пацієнтів.

РН 16. Вживати заходи, спрямовані на специфічну та неспецифічну профілактику захворювань.

РН 18. Дотримуватися правил ефективної взаємодії в команді для надання якісної медичної допомоги різним категоріям населення.

РН 19. Здійснювати взаємозалежні професійні функції з метою забезпечення якісної медичної допомоги населенню.

Зміст курсу		
№ з/п	ТЕМИ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ	Кількість годин
1	Соціальна медицина та організація охорони здоров'я як наука. Її основні методи та завдання	2
2	Основи медичної статистики	2
3	Основні показники здоров'я населення	2
4	Основи організації лікувально профілактичної допомоги	2
5	Організація медичної експертизи працездатності. Соціальне страхування та соціальне забезпечення	2
6	Організація санітарно-епідеміологічної служб	2
7	Економіка охорони здоров'я. Страхова медицина та медичне страхування. Планування, фінансування, наукові основи управління працездатності.	4
8	Формування здорового способу життя	2
	Усього:	18

№ з/п	ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	Кількість годин
1	Основи медичної статистики	4
2	Основні показники здоров'я населення	6
3	Основи організації лікувально профілактичної допомоги	6
4	Організація медичної експертизи працездатності. Соціальне страхування та соціальне забезпечення	6
5	Організація санітарно-епідеміологічної служб	6
6	Економіка охорони здоров'я. Страхова медицина та медичне страхування. Планування, фінансування, наукові основи управління працездатності.	6
7	Формування здорового способу життя	4
	Усього:	38
№ з/п	ТЕМИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	Кількість годин
1	Соціально-медичні аспекти серцево-судинних захворювань.	8
2	Соціально-медичні аспекти онкологічних захворювань	6
3	Соціально-медичні аспекти травматизму.	6
4	Соціально-медичні аспекти алкоголізму.	6
5	Соціально-медичні аспекти туберкульозу.	6
6	Соціально-медичні аспекти СНІДу.	6
7	Діяльність Товариства Червоного Хреста України: принципи, основні завдання та напрями роботи.	6
8	Відповідальність посадових осіб громадян за порушення санітарного законодавства та порядок застосування заходів для їх матеріал, підготувати доповідь, презентацію або повідомлення згідно теми самостійної роботи розкладом занять припинення.	6
9	Медичне забезпечення потерпілих від аварій на ЧАЕС.	8
10	Організація медичного обслуговування населення літнього віку.	6
	Усього:	64

Пререквізити	“Анатомія людини”, “Фізіологія”, “Мікробіологія”, “Загальна фармакологія”, “Основи психології”, “Основи екології та профілактичної медицини”
Кореквізити	інтегрується з такими дисциплінами: “Медсестринство у

	внутрішній медицині”, “ Медсестринство в хірургії”, “ Медсестринство в інфектології та епідеміології”, “ Медсестринство в отоларингології”, “ Медсестринство в неврології”, “ Медсестринство у психіатрії та наркології”, “Медсестринство в геронтології та геріатрії» та “Медсестринство у паліативної медицині”, тощо.
Постреквізити	Післядипломне навчання та також закладає фундамент для подальшого засвоєння здобувачами знань та вмінь з циклу дисциплін професійної та практичної підготовки за освітнім ступенем фаховий молодший бакалавр
Методи навчання	Для формувань умінь та навичок застосовуються такі методи навчання: - вербальні (лекція, пояснення, розповідь); - наочні (спостереження, ілюстрація, демонстрація); - навчальна практика під керівництвом викладача; - метод проблемного викладання; - самостійна позааудиторна (індивідуальна) робота здобувачів
Засоби діагностики	письмовий тестовий контроль - комп’ютерний тестовий контроль - усне індивідуальне опитування - розв’язування ситуаційних задач - демонстрація практичних навичок - індивідуальне завдання - авторські проекти - авторські презентації - участь в НДРС
Засоби контролю	поточний контроль, підсумковий контроль (екзамен)
Перелік практичних навичок та вмінь до вивчення курсу	
1. Аналіз основних показників діяльності та облікових документів ЛПЗ. 2. Складання плану та програми статистичного дослідження. 3. Методика обчислення відносних та середніх величин, динамічних рядів. 4. Графічне зображення величин. 5. Користування статистичними таблицями. 6. Аналіз показників захворюваності за даними облікових документів ЛПЗ. 7. Методика обчислення показників захворюваності та показників тимчасової втрати працездатності. 8. Складання плану роботи та звіту ФАП (здоров’я, МСЧ). 9. Ведення обліково-звітної документації ЛПЗ. 10. Методика обчислення основних показників діяльності ЛПЗ. 11. Аналіз основних показників діяльності СЕС за річним звітом. 12. Складання плану роботи помічника епідеміолога, інструктора із санітарної освіти. 13. Методика розрахунку вартості медичної послуги пацієнту в амбулаторно-поліклінічних установах. 14. Методика аналізу ефективності амбулаторно-поліклінічної допомоги. 15. Методика визначення страхового внеску, оцінка правильності заповнення страхового полісу. 16. Планування санітарно-освітньої роботи (ФАП, здоров’я, ЛПЗ). 17. Проведення бесід із гігієнічного навчання та виховання населення. 18. Виготовлення санітарного бюлетеня, пам’ятки тощо.	
Перелік питань до підсумкового контролю вивчення курсу	

1. Соціальна медицина та організація охорони здоров'я: предмет вивчення, методи і завдання.
2. Історія виникнення та розвитку соціальної медицини в Україні та інших країнах.
3. Видатні діячі соціальної медицини та організація охорони здоров'я в Україні.
4. Реформування системи охорони здоров'я в Україні на сучасному етапі. Пріоритети розвитку охорони здоров'я.
5. Соціально-медичні аспекти: серцево-судинних захворювань, онкологічних захворювань, травматизму, алкоголізму, туберкульозу, СНІДу.
6. Значення соціальної медицини та організація охорони здоров'я в системі підготовки молодшого медичного персоналу.
7. Предмет і зміст медичної статистики, її значення в діяльності фельдшера.
8. Етапи статистичного дослідження.
9. Види (методи) статистичного дослідження (за часом, ступенем охоплення, способом збору інформації).
10. Статистичне групування ознак.
11. Відносні величини: види, методика, обчислення, графічне зображення. Використання в діяльності фельдшера.
12. Середні величини, їхнє використання. Обчислення середніх арифметичних величин.
13. Варіаційні ряди, їхні складові.
14. Динамічні ряди, їхні складові, показники та методика їх обчислення.
15. Практична значимість методу стандартизації.
16. Поняття “здоров'я”. Чинники, які впливають на здоров'я населення. Фактори ризику.
17. Популяційне здоров'я, показники. Групи та критерії здоров'я населення.
18. Демографія: предмет, зміст, значення демографічних даних для оцінювання здоров'я населення та практики охорони здоров'я.
19. Переписи населення, методика їхнього проведення.
20. Динаміка народжуваності в Україні. Чинники, які впливають на народжуваність.
21. Загальна смертність: методика обчислення, показники смертності, причини, динаміка смертності в Україні.
22. Діяльність громадських організацій в охороні здоров'я населення.
23. Смертність немовлят. Динаміка та структура причин смертності немовлят в Україні. Шляхи її зниження.
24. Поняття про прогнозовану тривалість життя. Тенденції показників в Україні.
25. Захворюваність: методи та джерела вивчення її, облікові документи.
26. Загальна захворюваність, показники, джерела інформації, облікові документи, методика обчислення.
27. Інфекційна захворюваність, її показники та облікові документи.
28. Захворюваність із тимчасовою втратою працездатності: облікові документи, основні показники. Чинники, які впливають на рівень захворюваності.
29. Інвалідність, причини (види), показники, чинники, які впливають на стан показників, тенденції.
30. Фізичний розвиток, визначення поняття. Методи та критерії оцінки фізичного розвитку дітей та підлітків, дорослого населення.
31. Система охорони здоров'я та законодавчі акти, які регулюють її діяльність.
32. Основи організації лікувально-профілактичного забезпечення дорослого населення. Види лікувально-профілактичної допомоги та типи медичних закладів.
32. Організація амбулаторно-поліклінічної допомоги міському населенню. Структура, основні напрями роботи, завдання міської поліклініки.
33. Сутність диспансерного методу. Методи відбору контингентів для диспансерного спостереження, види медичних оглядів.
34. Організація форми медичної допомоги, яка замінювала б стаціонари, їх значення, роль молодшого медичного персоналу в їх діяльності.
35. Організація стаціонарної допомоги міському населенню. Завдання стаціонару. Посади та

обов'язки молодшого медичного персоналу.

36. Відділення (палати) денного перебування, відділення сестринського догляду стаціонару. Їхні основні завдання.

37. Спеціалізована медична допомога. Види диспансерів, зміст патронажної роботи молодшого медичного персоналу.

38. Організація первинної медико-санітарної допомоги (ПМСД) на засадах сімейної медицини.

39. Етапи надання медичної допомоги сільському населенню, лікувально-профілактичні заклади в сільській місцевості.

40. Завдання сільської дільничної лікарні та сільської лікарської амбулаторії.

41. Формування мережі ФАП, галузі діяльності, обов'язки медичних працівників ФАПів.

42. Форми наближення амбулаторно-профілактичної допомоги сільському населенню.

43. Напрями реформування лікувально-профілактичної допомоги сільському населенню.

44. Організація лікувально-профілактичної допомоги працівникам промислових підприємств.

45. Організація медичного забезпечення потерпілих від аварії на Чорнобильській АЕС.

46. Структура та заклади служби швидкої медичної допомоги, їхні функції. Виїзні бригади швидкої медичної допомоги.

47. Система охорони материнства й дитинства: законодавча база, провідні установи.

48. Жіноча консультація, її структура, завдання. Обов'язки акушерки й старшої акушерки жіночої консультації. Обов'язкові функціональні та лабораторні дослідження вагітної.

49. Амбулаторна акушерсько-гінекологічна допомога сільському населенню.

50. Пологовий будинок: структура, функції, показники діяльності.

51. Репродуктивне здоров'я жінок України, заходи його поліпшення. Мета планування сім'ї.

52. Організація медичної допомоги дітям. Основні типи медичних закладів, їхні функції.

53. Дитяча поліклініка, її структура. Профілактична та протиепідемічна робота поліклініки.

54. Обов'язки медичної сестри дошкільного закладу, школи.

55. Структурні підрозділи стаціонару дитячої багатопрофільної лікарні. Обов'язки старшої медичної сестри.

56. Особливості медичного забезпечення дітей, які мешкають у сільській місцевості. Обов'язки фельдшера ФАПу щодо медичного забезпечення дітей.

57. Правила заповнення, видачі та продовження листків непрацездатності.

58. Організація медико-соціальної експертизи непрацездатності. Лікарсько-консультативні комісії. Медико-соціальна експертиза. Її склад та завдання.

59. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Правила виплати допомоги.

60. Законодавчі документи, які регламентують діяльність Державної санітарно-епідеміологічної служби України. Структура санітарно-епідеміологічної служби України.

61. Санітарно-епідеміологічна станція: її структура, завдання. Організація запобіжного й поточного санітарного нагляду.

62. Актуальні економічні проблеми охорони здоров'я в Україні. Страхова медицина й медичне страхування.

63. Основні рівні управління охороною здоров'я в Україні.

64. Формування здорового способу життя. Роль молодшого медичного працівника в здійсненні медико-гігієнічного навчання й виховання населення.

65. Організація медичного обслуговування населення літнього віку.

Практична частина

1. Розрахунок та аналіз відносних величин та побудова графічних зображень.

2. Розрахунок та аналіз демографічних показників.

3. Розрахунок та аналіз захворюваності (загальної, первинної, з тимчасовою втратою працездатності).

4. Розрахунок та аналіз показників діяльності ЛПЗ.

Політика курсу

Навчальна дисципліна «Соціальна медицина» є обов'язковою дисципліною для здобувачів фахової передвищої освіти освітньо-професійної програми «Медсестринство» спеціальності

223 Медсестринство.

Політика курсу базується на виконанні у повному обсязі навчальної програми курсу, відпрацюванні пропущених занять, виконанні самостійних завдань, академічній доброчесності. Присутність на всіх заняттях є обов'язковим з метою поточного та підсумкового оцінювання знань (окрім випадків за поважною причиною).

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає: самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролів результатів без використання зовнішніх джерел інформації; самостійне виконання індивідуальних завдань та посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей.

Дотримання правил внутрішнього розпорядку коледжу, бути толерантними, доброзичливими та виваженими у спілкуванні зі здобувачами та викладачами.

Політика оцінювання курсу

Підсумковий семестровий контроль передбачає: оцінювання навчальних досягнень студентів за результатами поточного і проміжного контролю (в кінці першого та другого семестру). Бальна оцінка є середньою арифметичною сумою балів за поточне оцінювання.

Підсумковий контроль проводиться у формі екзамену, який включає усні відповіді та виконання практичних навичок.

Використовується 4 бальна шкала оцінювання навчальних досягнень студентів. Ця бальна оцінка виставляється у заліковій відомості та вноситься в залікові книжки студентів.

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

Оцінка «відмінно», якщо студент: безпомилково відповів на всі питання; повно розкрив зміст матеріалу, передбаченого заданими питаннями; виклав свої знання грамотною мовою у певній логічній послідовності; показав вміння ілюструвати теоретичні положення конкретними прикладами; відповідав самостійно без навідних питань викладача; точно формулює думки і обґрунтовує їх; володіє методикою виконання процедур та маніпуляційних практичних навичок, виконує їх згідно з алгоритмом дії; вміє вирішувати ситуаційні задачі з виділенням першочергових заходів по наданню допомоги на догоспітальному етапі; уміє використовувати набуті знання та навички в практичній діяльності.

Оцінка «добре» виставляється: якщо відповідь, в основному, задовольняє попередні вимоги, але при цьому має один із недоліків: у викладі допущено невеликі прогалини, які виправлено при зауваженні викладача; допущено один-два недоліки при висвітленні основного змісту питання, які виправлено при зауваженні викладача.

Оцінка «задовільно» виставляється у таких випадках: неповно розкрито зміст питань, але показано їх загальне розуміння; допущено помилки у визначенні понять, використанні наукової термінології, які виправлені після декількох навідних питань; не вміє вирішувати задачі; студент не справився з питаннями на виявлення логічного мислення.

Оцінка «незадовільно» виставляється у випадках: виявлено незнання або нерозуміння навчального матеріалу; студент не відповів на більшу половину питань; допущено помилки у визначенні понять, висвітленні теоретичних положень, які не виправлено при зауваженнях викладача; студент не володіє науковою термінологією. не орієнтується в матеріалі, виявляє не розуміння теми.

Рекомендована література

Основна:

1. Соціальна медицина, громадське здоров'я. навч. посіб. : у 4 т. / за заг. ред. В.А. Огнева. Харків : ХНМУ, 2023. Т. 2. Громадське здоров'я. 324 с.

https://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/32732/1/%D0%A1%D0%86%D0%91%D0%9D%D0%98%D0%9A_%D0%93%D0%A0%D0%9E%D0%9C_%D0%905_%D0%A0%D0%B5%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B9.pdf

2. Соціальна медицина та організація охорони здоров'я / За ред. проф. О.М. 22 Голяченка. — К.: ВСВ “Медицина”, 2011.

3. Соціальна медицина та організація охорони здоров'я / За ред. проф. Ю.В. Вороненка. — К.:

Здоров'я, 2002.

4. Соціальна медицина та організація охорони здоров'я / За ред. проф. О.М. Голяченка. — Тернопіль: Лілея, 2002. Соціальна медицина та організація охорони здоров'я / За ред. проф. В.Ф. Москаленка та проф. Ю.В. Вороненка. — Тернопіль: Укрмедкнига, 2001.

5. Фельдшерсько-акушерський пункт. О.М. Онищенко, С.П. Шкляр, Л.П. Ольховська. — К.: Здоров'я, 2002.

Додаткова: Р

1. Реформа охорони здоров'я в Україні. Г.С. Стеценко, А.І. Побережний, В.А. Сміянов, І.Ю. Андрієвський, О.Ф. Гаврилюк, за редакцією проф. О.М. Голяченка. — Тернопіль: Лілея, 2006 р.

2. Реформа охорони здоров'я в Україні: як вийти з кризи / За ред. проф. О.М. Голяченка — К.: ВСВ “Медицина”, 2010

Електронні ресурси

1. Міністерство охорони здоров'я України. Трансформація системи. [Електронний ресурс]. — Шлях доступу: <https://moz.gov.ua/plan-reform>

2. Міністерство охорони здоров'я України. Медичним працівникам. [Електронний ресурс]. — Шлях доступу: <https://moz.gov.ua/medichnim-pracivnikam>

3. Міністерство охорони здоров'я України. Статистика. [Електронний ресурс]. — Шлях доступу: <https://moz.gov.ua/article/statistic/centr-medichnoi-statistiki-mozukraini>

4. Центр медичної статистики Міністерства охорони здоров'я України. [Електронний ресурс]. — Шлях доступу: <http://medstat.gov.ua/ukr/statdan.html>

5. Соціальна медицина та організація охорони здоров'я / Під заг. ред. Ю.В. Вороненка, В.Ф. Москаленка. Тернопіль: “Укрмедкнига”, 2000. 680 с. [Електронний ресурс]. — Шлях доступу: <https://studfile.net/preview/3889805>